

Z A P I S N I K

sa 15. sjednice Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, održane 7. decembra 2021. godine

Sjednica je počela u 10 sati.

Sjednici je predsjedavala Vesna Pavićević, zamjenica predsjednice Odbora.

Sjednici su prisustvovali članovi/ce Odbora: Zdenka Popović, Suzana Pribilović, Tamara Vujović, Maksim Vučinić, Jelena Božović i Danijela Đurović.

Saglasno članu 65 stav 2 Poslovnika Skupštine, odsutnog člana Abaza Dizdarevića zamijenio je poslanik Ivan Mitrović, a odsutnu članicu Dragicu Sekulić zamijenila je poslanica Jovanka Laličić.

Sjednici nije prisustvovala predsjednica Odbora Božena Jelušić i članovi/ica Odbora: Bogdan Fatić, Radoš Zečević i Aleksandra Vuković.

Saglasno članu 67 stav 3 Poslovnika Skupštine, zamjenica predsjednice Odbora obaviještena je da ministarka zdravlja dr Jelena Borovinić - Bojović, zbog ranije preuzetih obaveza nije u mogućnosti da prisustvuje sjednici i da će sjednici, shodno članu 67 stav 1 Poslovnika Skupštine, prisustvovati državna sekretarka Ministarstva zdravlja mr Anka Vukićević i načelnica Direkcije za normativnu djelatnost u Ministarstvu zdravlja Slavojka Šuković.

Odboru je, u skladu sa članom 76 stav 3 Poslovnika Skupštine, zahtjev da prisustvuju sjednici uputio Centar za građanske slobode (CEGAS). Sjednici je prisustvovala Marija Popović - Kalezić, predstavnica Centra za građanske slobode.

Za sjednicu je, jednoglasno, utvrđen sljedeći

D N E V N I R E D:

1. Predlog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji, i
2. Tekuća pitanja.

Prva tačka – Predlog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji

Zamjenica predsjednice Odbora Vesna Pavićević je saopštila da Odbor, saglasno članu 137 st. 2 i 4 Poslovnika Skupštine, razmatra Predlog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji kao zainteresovano radno tijelo u dijelu svoje nadležnosti i mišljenje dostavlja Odboru za zdravstvo, rad i socijalno staranje, kao matičnom odboru na dalji postupak.

Vesna Pavićević je istakla važnost donošenja ovog zakona jer za brojne parove u Crnoj Gori postupak medicinski potpomognute oplodnje predstavlja jedinu mogućnost za dobijanje potomstva. Ukazujući na činjenicu da se sve veći broj građana/ki suočavaju sa reproduktivnim problemima, naglasila je da ne postoji nacionalni registar koji bi pružio precizne podatke. Podsjetila je da je važeći Zakon o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama usvojen 2009. godine. U međuvremenu, razvojem tehnologije i medicine, brojne susjedne zemlje su unaprijedile svoje zakonske okvire i stvorile kvalitetnije uslove za obavljanje procedura medicinski potpomognute oplodnje (MPO), uključujući dozvolu uvoza i izvoza jajnih ćelija, kao i surogat. Predlog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji, bio je u skupštinskoj proceduri 2019. godine, ali nije dobio potrebnu većinu za usvajanje. Nakon toga, Odbor za rodnu ravnopravnost je organizovao konsultativno saslušanje ekspertkinja iz regiona, u cilju sagledavanja najprimjerenijih rješenja koja treba da

sadrži zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji, a koja treba da budu u skladu sa savremenim naučnim dostignućima u toj oblasti i crnogorskim kontekstom. Odbor je usvojio zaključke koji sugerišu da se u procesu izrade teksta zakona koji će regulisati način, postupak, uslove i druga pitanja od značaja za uređenje sprovođenja djelatnosti i postupaka MPO vodi računa da tekst zakona bude usklađen sa savremenim medicinskim standardima, ali i u skladu sa postojećim društvenim kontekstima. Vlada Crne Gore je na sjednici u januaru 2020. godine, utvrdila novi Predlog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji, koji je 7. februara dostavljen Skupštini. Po prestanku mandata 26. saziva Skupštine Crne Gore, ovaj predlog zakona je arhiviran. Predlog zakona koji je u skupštinskoj proceduri Vlada je dostavila Skupštini 25. oktobra 2021. godine.

Uvodno obrazloženje o razlozima za donošenje i rješenjima sadržanim u Predlogu ovog zakona dala je predstavnica predlagača **mr Anka Vukićević, državna sekretarka Ministarstva zdravlja**. Saopštila je da je dosadašnja primjena Zakona o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama nametnula potrebu potpunijeg uređivanja postupka liječenja neplodnosti kod žena i muškaraca medicinski potpomognutim postupcima. Ovim zakonom se propisuju uslovi i način obavljanja postupka MPO, vrste postupaka, dobijanje polnih ćelija, polnih tkiva i embriona za primjenu postupaka, kao i načela koja se primjenjuju u ovim postupcima, zaštita podataka, jednakost i sloboda odlučivanja za primjenu ovih postupaka. Propisuje se da postupak MPO mogu da obavljaju samo zdravstvene ustanove i djelovi zdravstvenih ustanova koje ispunjavaju propisane uslove i imaju rješenje Ministarstva zdravlja. Propisuje se obaveza ovih zdravstvenih ustanova da obrazuju medicinski savjet, kao stručno savjetodavno tijelo koje donosi odluke o sposobnosti lica za primjenu postupka MPO, kao i obaveza da uspostave efikasan sistem sljedljivosti kojim se obezbjeđuje jedinstvena identifikacija donatora/ki genetskog materijala, identifikacija svakog postupka MPO, kao i lica kod kojih se primjenjuje i djece rođene primjenom MPO. Propisana je obaveza Ministarstvu zdravlja da obrazuje komisiju za MPO, kao posebno stručno savjetodavo tijelo za praćenje i kontrolu postupka MPO. Pravo na liječenje neplodnosti primjenom postupka MPO imaju muškarac i žena koji žive u bračnoj i vanbračnoj zajednici i koji, s obzirom na iskustva medicinske nauke i preduzete načine liječenja, ne mogu očekivati da će doći do trudnoće prirodnim putem i drugim postupcima liječenja neplodnosti, kao i u slučaju kad se ovim postupkom može spriječiti prenošenje teške nasljedne bolesti na dijete. Ovo pravo daje se i ženi koja ne živi u bračnoj, odnosno vanbračnoj zajednici i koja je, u odnosu na godine života i zdravstveno stanje, sposobna za ostvarivanje roditeljskih prava i obaveza. Predlogom zakona se propisuju vrste postupaka MPO (homologni i heterologni), kao i uslovi za njihovo obavljanje. Propisano je da se preimplantaciona genetička dijagnostika i preimplantacioni genetski skrining embriona može vršiti samo u slučaju postojanja medicinskih indikacija za navedeno ispitivanje, na osnovu mišljenja doktora medicine specijaliste kliničke/medicinske genetike. Skladištenje neupotrijebljenih polnih ćelija, polnih tkiva i embriona može da se vrši na period od pet godina, u Crnoj Gori i van Crne Gore, osim kada su u pitanju lica kod kojih postoji rizik od nastupanja kasnije neplodnosti. Zabranjuje se uvoz i izvoz polnih ćelija, polnih tkiva i embriona za vršenje postupka MPO, osim u slučajevima propisanim ovim zakonom. Davanje genetskog materijala smatra se dobrovoljnim činom. Davalac polnih ćelija mora da bude u odgovarajućoj reproduktivnoj dobi, i to žene do navršene 33 godine života, a muškarac do navršenih 40 godina života. Propisuje se vođenje evidencija o svim postupcima MPO, u cilju obezbjeđivanja sljedljivosti i dostavljanje izvještaja Ministarstvu zdravlja, koje na osnovu ovih izvještaja sačinjava i vodi jedinstveni registar o postupcima MPO,

sa podacima koji su propisani ovim zakonom. Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši Ministarstvo zdravlja, dok inspekcijski nadzor vrše zdravstveni inspektori, u skladu sa zakonom.

U raspravi su kroz pitanja i komentare učestvovala zamjenica predsjednice i članice Odbora: Vesna Pavićević, Danijela Đurović, Suzana Pribilović i Tamara Vujović, državna sekretarka Ministarstva zdravlja mr Anka Vukićević i predstavnica Centra za građanske slobode Marija Popović - Kalezić.

Članica Odbora Danijela Đurović ukazala je na potrebu promjene starosne granice za žene za sprovođenje postupaka MPO i broja postupaka koji se finansiraju od strane države, a koji su trenutno ograničeni odredbama važećeg Zakona o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama i Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju. Mišljenja je da broj postupaka treba biti neograničen, uz povećanje broja pokušaja koji bi se finansirali od strane države. Podsjetila je da su članice Ženskog kluba podnijele amandmane na Predlog zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju i Ministarstvu zdravlja dostavile svoje predloge i sugestije za izmjenu Predloga zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji. Mišljenja je da usvajanje navedenih izmjena neće predstavljati značajno opterećenje za budžet Crne Gore, imajući u vidu ograničen broj postupaka koji se, usljed kompleksnosti procedure, godišnje mogu sprovesti. Ukazala je i na značaj aktuelizacije pitanja muškog steriliteta, koji predstavlja problem o kojem se ne govori dovoljno. Smatra da je Predloga zakona koji je u proceduri u značajnoj mjeri sličan prethodnim koji su dostavljani Skupštini na usvajanje. Imajući u vidu činjenicu značaja ovog zakona u procesu pregovora za članstvo u EU, saopštila je da će se u cilju poboljšanja predloženih rješenja djelovati amandmanski. Kada je u pitanju zabrana uvoza i izvoza genetskog materijala, mišljenja je da ga treba dozvoliti, te da je neophodno osnivanje banke genetskog materijala u Crnoj Gori, preko koje bi se uvoz/izvoz sprovodio i nacionalnog registra koji bi vodio evidenciju o svim sprovedenim postupcima i dostupnom genetskom materijalu. Komentarisala je zabranu surogata usljed bojazni od potencijalnih zloupotreba, a koji je, po njenom mišljenju, od velikog značaja za žene i parove koji usljed bolesti i drugih zdravstvenih okolnosti ne mogu iznijeti trudnoću. U vezi s tim, predložila je propisivanje ograničenog, nekomercijalnog, srodničkog surogata, uz adekvatnu zaštitu od mogućnosti zloupotrebe. Komentarisala je član 30 Predloga zakona, koji propisuje da dijete začeto i rođeno primjenom postupka MPO doniranom polnom ćelijom ili doniranim embrionom, kada navršši 15 godina života i ako je sposobno za rasuđivanje ima pravo uvida u podatke o začeću i sve podatke o svom biološkom porijeklu, uključujući i podatak o identitetu davaoca polne ćelije, odnosno davalaca embriona. Mišljenja je da treba zabraniti otkrivanje identiteta anonimnog donatora/ke, osim informacija koje se odnose na zdravstveno stanje, kada se procijeni neophodnim zbog zdravlja djeteta rođenog postupkom MPO. Takođe, komentarisala je i posthumno korišćenje genetskog materijala u slučaju smrti supružnika/doantora, a koje zakon zabranjuje. Mišljenja je da je potrebno naći mogućnost da se bračnim/vanbračnim supružnicima koji žele da iskoriste sačuvani genetski materijal nakon smrti supružnika/partnera ovo pravo dozvoli.

Članica Odbora Suzana Pribilović mišljenja je da zakonskim rješenjima u ovoj oblasti treba obezbijediti procedure i protokole koji će korisnicima obezbijediti privatnost. Takođe, mišljenja je da bi bilo mnogo manje otvorenih pitanja da je u postupku pripreme Predloga zakona organizovana javna rasprava u kojoj bi zainteresovana javnosti i stručnjaci dali svoje komentare i sugestije. U vezi člana 22

stav 2 koji se odnosi na kreiranje rodoslova za lica uključena u postupak MPO, zatražila je pojašnjenje - da li je propisana procedura kada su u pitanju lica koja su usvojena, a za koja je teško kreirati rodoslov zbog nedostatka informacija o biološkim roditeljima. U vezi sa članom 30 Predloga zakona kojim se pruža mogućnost djetetu da nakon navršanih 15 godina sazna identitet donatora, ukazala je na etičku dilemu koju ova odredba nosi sa sobom, kao i na koliziju normi u slučajevima kada donator kojem se garantuje anonimnost ne želi da se njegov identitet sazna.

Zamjenica predsjednice Odbora Vesna Pavićević komentarišući surogat, podsjetila je da surogat majčinstvo postoji u sistemu Holandije, Velike Britanije, Makedonije i SAD i smatra se jednim od kvalitetnijih rješenja za dobijanje potomstva u određenim, medicinski opravdanim situacijama. Konstatovala je da je u Predlogu zakona, u dijelu koji se odnosi na pitanje uvoza/izvoza genetskog materijala napravljen ograničeni napredak, ali da je neophodna njegova dalja liberalizacija. Uz osvrt na pitanje anonimnosti, ocijenila je da je Predlog ovog zakona ponudio lošije rješenje u odnosu na rješenja sadržana u važećem Zakonu o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama (2009) kojim je dozvoljeno djetetu i roditeljima da, u medicinski opravdanim slučajevima, zatraže podatke o zdravstvenom stanju donatora/ke. Takođe, ukazala je na činjenicu da se Predlogom ovog zakona zabranjuje naučno-istraživački rad, koji je dozvoljen važećim zakonom i u vezi s tim zatražila pojašnjenje.

Predstavnica Centra za građanske slobode Marija Popović – Kalezić informisala je učesnice sjednice da se Centar za građanske slobode (CEGAS) bavi pitanjem medicinski potpomognute oplodnje i da su imali kontakte sa građanima/kama koji/e su tražili/e pomoć zbog nemogućnosti izvoza sopstvenog genetskog materijala van Crne Gore. Izrazila je uvjerenje da će Ministarstvo zdravlja razmotriti predloge i sugestije saopštene tokom rasprave kako bi se predložena zakonska rješenja unaprijedila. Saglasila se sa iskazanim stavom po pitanju dozvole surogata jer predstavlja jedini način za roditeljstvo za žene koje usljed brojnih malignih i drugih zdravstvenih problema nemaju mogućnost da iznesu trudnoću, ali i za muškarce koji se suočavaju sa problemom neplodnosti. Ukazala je na postojeća rješenja u Srbiji i Makedoniji, koja pružaju bolje zakonske mogućnosti poput neograničenog broja dozvoljenih pokušaja, mogućnost surogata itd. Istakla je da zabrana određenog prava ne smije biti opravdana strepnjom da će to pravo biti zloupotrijebljeno, te da je potreban rad svih aktera u društvu kako bi se oblasti poput surogata adekvatno propisale. Takođe, saopštila je da Centar za građanske slobode smatra da treba podržati propisivanje nekomercijalnog surogata i saglasila se sa iznijetim predlogom da se ova praksa dozvoli u okviru članova najuže porodice. Saglasila se i sa konstatacijom da postoji kolizija pravnih normi u Predlogu zakona koje se odnose na anonimnost donatora i ukazala na negativnu praksu koju ima Hrvatska zbog odlaska velikog broja lica u inostranstvo radi vršenja postupka MPO. Takođe, istakla je neophodnost kreiranja banke genetskog materijala posredstvom koje bi se dozvolilo građanima i građankama koji to žele, da potrebni genetski materijal uvezu iz druge zemlje. Pozvala je da se iskoristi znanje koje posjeduje medicinska struka u ovoj oblasti, te da se saslušaju njihovi predlozi i sugestije kako bi se došlo do kvalitetnijih zakonskih rješenja.

Članica Odbora Tamara Vujović istakla je značaj sagledavanja konteksta države i demografskih i natalitetnih politika u državi prilikom donošenja značajnih zakonskih rješenja kao što je zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji. Imajući u vidu značajne demografske izazove sa kojim se suočava Crna Gora, potrebno je zauzeti što liberalniji pristup, posebno kada se ima u vidu da u tekućoj godini Crna Gora po prvi put bilježi negativni prirodni priraštaj u 17 opština i veći broj umrlih nego

rođenih. Govoreći o potrebi osnivanja banke genetskog materijala, ukazala je na neophodnost njenog povezivanja sa evropskim bankama kako bi se obezbijedio uvoz genetskog materijala u slučajevima kada isti ne bude dostupan u Crnoj Gori. Naglasila je da se u ovom kontekstu moraju sagledati sva pitanja, uključujući i surogat, pitanje uvoza i izvoza genetskog materijala, dozvoljenog broja pokušaja MPO, anonimnosti donatora itd.

Državna sekretarka Ministarstva zdravlja mr Anka Vukićević je ukazala na specifičnost ovog zakona, na potrebu da se sistemski urede sva prava djece rođena iz postupaka MPO, te da se vodi računa o zdravlju žene koja prolazi kroz ovaj postupak. Istakla je potrebu da se radi na stvaranju ambijenta koji bi omogućio primjenu savremenih praksi iz svijeta i u Crnoj Gori. Smatra da je neophodno fokusirati se i na aktivnosti usmjerene na prevenciju steriliteta kod građana/ki, te na promociju hraniteljstva i usvajanja djece. Saglasila se sa predlogom da se dodatno razmotre pitanja poput dužeg vremenskog perioda za čuvanje pohranjenog genetskog materijala, posthumne upotrebe genetskog materijala uz potpisivanje posebne saglasnosti, anonimnost donatora i dr. Takođe, saglasila se da je u slučaju usvojenih lica koja prolaze kroz postupak MPO potrebno dodatno precizirati procedure. Ocijenila je značajnim otvaranje pitanja uvođenja srodničkog nekomercijalnog surogata koje, ukoliko ne bude definisano Predlogom ovog zakona, može biti zakonski uređeno u narednom periodu. Kada je u pitanju zabrana naučnoistraživačkog rada, mišljenja je da je upitno da li Crna Gora ima preduslove da bi se mogla baviti ovim istraživanjem.

Nakon rasprave, **zamjenica predsjednice Odbora Vesna Pavićević**, je konstatovala da je Odbor, u skladu sa članom 137 stav 2 Poslovnika Skupštine, razmorio Predlog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji u dijelu svoje nadležnosti. Tokom rasprave, konstatovano je da postoji značajan prostor za unapređenje navedenog predloga zakona, kako bi se određene oblasti uskladile sa savremenom medicinskom praksom. Imajući u vidu navedeno, Odbor smatra da bi trebalo voditi računa da tekst zakona:

- bude što je više moguće usaglašen sa direktivama EU kako bi rješenja bila na adekvatan način postavljena i uređena, što će doprinijeti da se unaprijedi međunarodna saradnja (Direktiva 2004/23/EU, Direktiva Komisije 2006/17/EZ, Direktiva Komisije 2006/86/EZ, Odluka 2010/45/EC, Direktiva 2012/39/EC, Direktiva 2015/565/EC, Direktiva 2015/566/EC);
- ima definicije osnovnih načela, koje su od ključnog značaja za tumačenje zakona i kako bi se olakšala njegova primjena i precizna definicija embriona u kontekstu MPO i direktiva Evropske unije;
- jasno definiše titulare prava na MPO, posebno u dijelu koji to pravo garantuje ženi koja ne živi u bračnoj, odnosno vanbračnoj zajednici;
- precizno formuliše normu kojom propisuje ko ima pravo na liječenje neplodnosti primjenom postupka MPO (član 18 stav 1 Predloga zakona) i obezbijedi adekvatnu sudsku zaštitu osobama o čijem pravu na liječenje MPO odlučuje komisija, na osnovu procjene članova/ica komisije;
- definiše određivanje starosne granice za osobe koje su u procesu MPO;
- propiše precizne i jasne mogućnosti/dozvoljenosti uvoza/izvoza sopstvenog i doniranog reproduktivnog materijala, razjasni značenje banke polnih ćelija i ovlašćene zdravstvene institucije, posebno u dijelu nadležnosti vršenja heterologne oplodnje koja je u direktivama EU jasno definisana i ne dozvoljava zloupotrebe (izvoz sopstvenog genetskog materijala ne smije biti ograničen, jer predstavlja lično vlasništvo i osnovno ljudsko pravo);

- uredi mogućnost zamrzavanja i skladištenja genetskog materijala (ograničavanje vremenskog roka očuvanja zamrznutog reproduktivnog materijala i embriona u svim zakonima Evropske unije svodi se na kraj prosječnog reproduktivnog doba žene);
- izbjegne kontradiktornost po pitanju identiteta donatora/ke reproduktivnog materijala, uvažavajući pravo djeteta da ima uvid u zdravstveno stanje donatora/ke (zakonodavac ima pravo da se odluči da li će donatorstvo biti anonimno ili ne, ali mora jasno u Izveštaju o sprovedenoj analizi procjene uticaja propisa da iskaže razloge koji su ga opredijelili za izbor rješenja, jer ukidanje anonimnog donorstva može dovesti u pitanje i smisao propisivanja heterologne oplodnje).

Cijeneći značaj donošenja novog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji, ne samo za građane i građanke, već i za buduće generacije koji/e će se roditi nakon postupka MPO, Odbor je ocijenio da Predlog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji može biti prihvatljiv samo uz izmjene i dopune u skladu sa gore navedenim sugestijama.

U vezi s tim, Odbor je, jednoglasno, predložio Odboru za zdravstvo, rad i socijalno staranje, kao matičnom odboru, da prilikom razmatranja navedenog Predloga zakona uvaži date sugestije i predloži Skupštini da usvoji Predlog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji, uzimajući u obzir navedene sugestije.

Druga tačka - Tekuća pitanja

Zamjenica predsjednice informisala je članove/ice Odbora da će članica Odbora Tamara Vujović prisustvovati sastanku na kojem će se izvršiti strateška prioritizacija budućeg Okvira saradnje Vlade Crne Gore i UN sistema u Crnoj Gori, za period 2023-2027, koji će biti održan 10. decembra u Podgorici. Pozivno pismo uputilo je Ministarstvo vanjskih poslova.

Sekretarijat Savjeta za konkurentnost, u okviru kampanje „16 dana aktivizma za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja“ organizuje onlajn događaj na temu „Nasilje nad ženama na radnom mjestu“. Saopštila je da će ovaj događaj pratiti u svojstvu zamjenice predsjednice.

Takođe, saopštila je da je članovima/icama Odbora proslijeđen link za onlajn praćenje Konferencije na temu „Inkluzivne politike za Rome“, koja će biti održana 8. decembra t.g u Beogradu, u organizaciji Pododbora za pitanja Roma Narodne skupštine Republike Srbije. Poziv je uputila Vestminsterska fondacije za demokratiju (WFD) i HUGEN mreža (Mreža parlamentarnih odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana).

Sjednica je završena u 11 sati i 20 minuta.

Zapisnik sačinila

Tamara Pešić, samostalna savjetnica II

SEKRETARKA ODBORA
Snežana Grupković, s.r.

ZAMJENICA PREDSJEDNICE ODBORA
Vesna Pavićević, s.r.